

*Przejawy koncepcji liberalnej
w polityce zagranicznej Republiki Korei*

MAREK REWIZORSKI

Wstęp

Republika Korei do końca lat 50. ubiegłego wieku pozostawała jednym z najbiedniejszych państw świata. Koreańczycy pełni byli pesymizmu co do swoich szans rozwojowych. Podobnie nastroje panowały wśród zagranicznych inwestorów, którzy powszechnie wyrażali wątpliwości dotyczące możliwości powrotu Korei Południowej na ścieżkę wzrostu gospodarczego. Jednakże pesymistyczne predykcje okazały się nietrafne. Korea Południowa, której PKB *per capita* w 1960 r. był znacznie niższy od osiąganego w Filipinach i Tajlandii, w 1962 r. wstąpiła na ścieżkę wzrostu gospodarczego. Podjęto wówczas szereg działań wynikających z kolejno przyjmowanych, pięcioletnich programów rozwojowych, opartych na przekształceniu gospodarki z typowo agrarnej na przemysłową, prowadzeniu aktywnej polityki handlowej, przyciąganiu inwestycji zagranicznych oraz rozbudowywaniu infrastruktury społecznej. Priorytetem dla władz w Seulu stał się eksport, który w 1971 r. osiągnął poziom 1 mld USD, a zatem trzykrotnie więcej niż u progu reform, w 1962 r.¹ Lata 1962–71 i 1972–80 stały pod znakiem modernizacji gospodarki południowokoreańskiej, opartej na wzorcach płynących z USA i Japonii. Za hasło przewodnie uznano „adaptację” polityki makroekonomicznej (wzorzec amerykański) oraz polityki mikroekonomicznej (wzorzec japoński) do rodzimych warunków. Koreańczycy przyjęli regulacje japońskie w zakresie polityki przemysłowej tworząc system czeboli – organizacji biznesowych obejmujących wiele firm, kontrolowanych przez centralne wobec nich przedsiębiorstwo (zazwyczaj znajdujące się rękach określonej rodziny). Idea tworzenia „korporacyjnych imperiów” przypominała japońskie *Zaibatsu*. Również w zakresie polityki i bezpieczeństwa Korea Południowa oparła się na patronacie USA i Japonii. Stanom Zjednoczonym Ameryki przypadła rola gwaranta bezpieczeństwa i promotora interesów gospodarczych Seulu na rynkach zagranicznych. Z kolei Japonia stała się wzorem dla koreańskiej gospodarki i administracji. Technokratyczne i pragmatyczne idee amerykańskie, wykorzystywane jako środki stabilizacji

Rewizorski scentralizowanego społeczeństwa, dopełniał militarystyczny etos, głęboko zakorzeniony w tradycji japońskiej i wyrażający dążenie ku rozwijaniu wojska jako najważniejszej grupy interesów w państwie. Towarzyszyła temu fascynacja ideą *Meiji*, koncepcją zmian ustrojowych, dzięki którym Japonia, w okresie 1868–1912, z letargicznego gospodarczo państwa zmieniła się w nowoczesne, wysoce zmilitaryzowane mocarstwo regionalne. Wyżej wskazana idea została przez Koreańczyków inkorporowana w hasłach: *fukoku kyoei* (bogaty naród, silna armia) i *shokusan kogyo* (promocja przemysłu, produkcji)². Korea Południowa, formułując podstawy własnej polityki zagranicznej w regionie, wykorzystwała pojęcie *Meiji* jako matrycy własnego modelu rozwojowego opartego na podporządkowaniu rynku – państwu, aczkolwiek w specyficzny, koreański sposób. Seul decydując się na odrzucenie anglo-amerykańskiej wizji modernizacji, rozumianej jako ewolucyjny proces kształtowany przez „niewidzialne” siły rynkowe, zdecydował się na ruch w kierunku merkantylizmu i korporatyizmu, suplementowanego jednak hojnie ideami liberalnymi.

Gospodarcza modernizacja Korei Południowej doprowadziła do zaliczenia tego państwa w połowie lat 90. ubiegłego wieku do grona państw średniego rzędu (ang. *middle power*)³. Rosnące znaczenie Seulu przejawiało się m.in. przez organizację letnich igrzysk olimpijskich (1988), akcesję do OECD (1996) oraz do G20 (1999). W 2010 r. Korea Południowa jako pierwszy uczestnik grupy dwudziestu spoza G7 zorganizowała szczyt przywódców państw G20. Pomyślny przebieg spotkania, na którym skupiła się na rozszerzeniu agendy rozwojowej, stał się przykładem właściwego planowania strategicznego i umiejętnego wykorzystywania możliwości działania. Znacznie wyższy poziom realizacji zobowiązań przyjętych w Seulu niż w przypadku czterech poprzednich szczytów liderów G20, pokazał, że Republika Korei jest w stanie efektywnie przywozić deliberacji na najwyższym szczeblu, odgrywać rolę pośrednika (brokera) między państwami prezentującymi rozmaite stanowiska, a także reprezentować interesy państw rozwijających się. Nie dość na tym, w 2012 r. Korea Południowa była gospodarzem szczytu bezpieczeństwa jądrowego (*Nuclear Security Summit*), a w 2011 r. przyznano jej organizację XXIII Zimowych Igrzysk Olimpijskich, zaplanowanych na 2018 r. Decyzja ta wprowadziła Koreę Południową do klubu „Olympic 8”, składającego się z państw, którym powierzono organizację zarówno letnich, jak również zimowych igrzysk olimpijskich. Sukces koreańskiego Pjongczangu był tym większy, że w pokonanym polu zostawiono takie miasta jak Monachium i Annecy. Ekspresja międzynarodowych celów Seulu stała się szczególnie widoczna w czasie prezydentury Lee Myung-baka (2008–13). Zapoczątkowano w tym czasie strate-

gię *Global Korea*, do której filarów należy zaliczyć: (1) organizowanie licznych wydarzeń na skalę regionalną i globalną; (2) zwiększanie zaangażowania Seulu w oficjalną pomoc rozwojową (ang. *Official Development Assistance* – ODA); (3) utrzymywanie i rozbudowywanie regionalnych powiązań gospodarczych (np. z państwami ASEAN) a także zawieranie dwu- i wielostronnych porozumień (np. *New Asia Initiative* w marcu 2009 r.).

Zwiększenie aktywności Korei Południowej w dziedzinie polityki zagranicznej powiązane z budowaniem przez władze tego państwa wizerunku państwa średniego rzędu (kor. *jung-gyun-guk*). Tym samym zdecydowano się wyjść poza ograniczenia tradycyjnego układu opartego na relacjach z „wielką czwórką” (Chiny, Japonia, Rosja, USA) i skoncentrować aktywność dyplomatyczną na Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, w tym zwłaszcza poprzez rozbudowywanie sieci preferencyjnych porozumień handlowych. Sygnalnie warto zaznaczyć, że na korzyść Seulu przemawia strategiczne położenie między Chinami a Japonią, umiejętne posługiwanie się wobec wielu państw różnymi środkami gospodarczymi, politycznymi i kulturowymi, najogólniej określanymi jako „miękką siłą”⁴, a także sojusz wojskowy z USA. Dzięki wykorzystywaniu tych atutów Korea Południowa w stosunkowo krótkim czasie zaczęła odgrywać rolę stabilizatora w regionie Azji Wschodniej. Nie dziwi w tym kontekście coraz częstsze przyrównywanie tego państwa do Kanady i Australii, także zaliczanych do grupy państw średnich⁵.

Celem tego rozdziału, opartego na behawioralnym ujęciu państw średniego rzędu, rozwijanym przez liberalny instytucjonalizm, jest pogłębione spojrzenie na aktywność Korei Południowej jako państwa średniego rzędu. Szukając odpowiedzi na pytania: czy Korea Południowa potrafi efektywnie prowadzić dyplomację niszy? Czy jej zachowanie (ang. *behaviour*) określane jako *middle powermanship* jest odpowiednie do osiągnięcia celów? Jakie są perspektywy realizacji interesów Korei Południowej w Azji Południowo-Wschodniej? Jaką strategię Republika Korei powinna rozwijać, by zrealizować swoje ambicje? Wykorzystano idee zapożyczone ze szkół: liberalnej (konceptje siły sieciowej, miękkiej siły, dyplomacji niszy, *middle powermanship*) oraz konstruktywistycznej (konceptje „dobrego obywatela międzynarodowego”, ról pełnionych przez państwa średniego rzędu).

W rozdziale scharakteryzowano Republikę Korei jako „dobrego obywatela międzynarodowego”, prowadzącego politykę zagraniczną opartą na wymiennym wcielaniu się w role spustowego (katalizatora), łącznika (brokera), gospodarza (menadżera). Rozważania oparto w głównej mierze na liberalnej konceptji państwa średniego rzędu, wskazując przy tym zasadnicze zagadnienia teoretyczne

Rewizorski i konceptualne. W kolejnych podrozdziałach uwagę skupiono na politycznym kontekście wyzwań stojących przed południowokoreańską dyplomacją w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, wśród których można wymienić: transformację struktur władzy, a także wzrost znaczenia miękkiej i sieciowej siły jako „silników” aktywizmu *jung-gyun-guk*. Rozdział zakończono podsumowaniem poświęconym perspektywom konsolidacji i wzmocnienia statusu Korei Południowej w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, a także związanym z tym wyzwaniom.

Państwo średniego rzędu – ramy teoretyczne

Znaczenie terminu „państwo średniego rzędu” lub „państwo średnie” jest w stosunkach międzynarodowych przedmiotem długotrwałej debaty. W latach 70. ubiegłego wieku brytyjski badacz stosunków międzynarodowych Martin Wight zauważył, że pierwsze wzmianki na ten temat zawierają dzieła Tomasza z Akwinu, Bartolusa de Saxoferrato oraz Giovanniego Botero⁶. Ostatni z tychże uczonych, nauczyciel filozofii i retoryki, późniejszy arcybiskup Mediolanu w pracy *Ragion di Stato* (1589) podzielił państwa na trzy grupy – małe, średnie i duże, zaznaczając przy tym: „państwo średnie to takie, które ma siłę zbrojną i władzę wystarczającą do zapewnienia sobie przetrwania bez pomocy innego, jak Republika Wenecka, Królestwo Bohemii, Księstwo Mediolanu...”⁷, oraz że „państwa średnie są najtrwalsze, jako że nie są one wystawione ani na przemoc wywoływaną przez ich słabość, ani na zazdrość o ich wielkość, a ich zamożność i siła są umiarkowane, namiętności mniej gwałtowne, ambicje mniej rozbuchane [...] niż u państw dużych”⁸. W kolejnych wiekach idea państwa średniego została w znaczący sposób rozwinięta. Dla przykładu w pruskich pismach z XIX wieku wskazano na związek między wielkością państwa a jego zachowaniem.

Współcześnie uważa się, że tradycyjne definiowanie państwa średniego rzędu w oparciu jedynie o terytorium w niewystarczającym stopniu opisuje jego pozycję w systemie międzynarodowym. Janusz Stefanowicz zaznacza, że państwa średnie „jeśli sprzyja im koniunktura międzynarodowa i potrafią ją umiejętnie wykorzystać, mogą nie tylko ochronić swoją niezależność, ale i aktywnie wpływać na stosunki międzynarodowe”⁹. Status państwa średniego rzędu jest zmienną zależną, a jego określenie wymaga uwzględnienia różnorodnych wskaźników. W literaturze próżno jednak doszukiwać się konsensusu odnośnie do wagi, którą należy przypisywać każdemu z mierników określających status państwa średniego. Co więcej, poważne wątpliwości istnieją już na poziomie semantycznym. Ter-

min „średni” ma charakter relacyjny, bowiem w pierwszej kolejności wymaga zdefiniowania tego, co jest „duże” i „małe”¹⁰. W anglosaskiej nauce o stosunkach międzynarodowych problem definiowania państwa średniego (*middle power*) komplikuje dodatkowo niejasność pojęcia power (siła/potęga), uznawanego za jedno z najbardziej kontrowersyjnych i trudnych do klaryfikacji w naukach społecznych¹¹. Niejasności te powiększa dysharmonia w konceptualizowaniu państwa średniego rządu przez badaczy reprezentujących odmienne nurty teoretyczne.

Dla realistów i przedstawicieli tzw. szkoły angielskiej, zajmującej stanowisko pośrednie między realizmem strukturalnym a konstruktywizmem (Carsten Holbraad, Hedley Bull, Martin Wight), koncepcję państwa średniego rządu determinowały jego potencjał i zdolności materialne, np. położenie geograficzne, stopień rozwoju gospodarczego, siła militarna. Zgodnie z definicją sformułowaną w 1971 roku przez duńskiego badacza Carstena Holbraada i zamieszczoną w szeroko dyskutowanym artykule *The Role of Middle Powers*, „państwo średniego rządu zajmuje pośrednie miejsce w hierarchii opartej na sile, będąc państwem silniejszym niż małe narody jednak znacząco słabszym niż główni uczestnicy systemu państw”¹². Nawiązując do tej definicji, australijski uczony Jonathan H. Ping, przedstawił w 2005 roku statystyczną metodę pomiaru potencjału i zdolności materialnych państw średnich. Posłużył się w tym celu zestawem dziewięciu wskaźników, tj. (1) liczbą ludności; (2) wielkością terytorium; (3) wydatkami wojskowymi; (4) produktem krajowym brutto (PKB); (5) realnym PKB (liczonym w cenach rynkowych w okresie bazowym); (6) wartością eksportu; (7) dochodem narodowym brutto per capita; (8) procentowym udziałem handlu w PKB; (9) oczekiwaną długością życia¹³. Spośród 38. państw regionu Azji i Pacyfiku, 14 uzyskało status państwa średniego. Silną pozycję wśród nich zajęła Korea Południowa, spełniając wszystkie kryteria z wyjątkiem liczby ludności i wielkości terytorium.

Definicje formułowane przez realistów, oparte na potencjale i zasobach materialnych, a także bazujące na stosowaniu metod ilościowych pomiaru statusu państw, zostały poddane krytyce przed przedstawicielami nurtu liberalnego w nauce o stosunkach międzynarodowych. Do jego głównych przedstawicieli są zaliczani w szczególności: Andrew F. Cooper, Ann-Marie Slaughter, Richard A. Higgot, Kim Richard Nossal, Eduard Jordaan, Miles Kahler, Songbae Kim, Gareth Evans, Bruce Grant i Oran R. Young¹⁴. A.F. Cooper, R.A. Higgot i K.R. Nossal zwrócili uwagę na specyficzne zachowanie (*behaviour*) państw średniego rządu, które wyróżnia je na tle pozostałych grup państw. Ujęcie to, które można określić mianem behawioralnego,

Rewizorski skupia się na tzw. *middle powermanship*¹⁵. Pojęcie to można definiować jako behawioralny wzorzec działania państw średniego rzędu, swego rodzaju model ich dyplomatycznej aktywności. Wyraża się on „tendencjami do poszukiwania multilateralnych rozwiązań problemów międzynarodowych, zajmowania pozycji kompromisowych w dysputach międzynarodowych i występowania w roli «dobrego obywatela wspólnoty międzynarodowe»»¹⁶.

Ujęcie behawioralne stanowi część szerszego programu badań, którego punktem wyjścia jest rozbudowana definicja państw średniego rzędu sformułowana na początku lat 90. ubiegłego wieku przez A.F. Coopera. Stanowi ona kompozycję czterech podejść badawczych. Pierwsze z nich zwane „pozycyjnym” lokuje państwa średnie między ekstremami na przygotowanej w tym celu skali. Pomiarowi poddane zostają zasoby materialne i potencjał państw (np. w zakresie liczby ludności, gospodarki, wydatków wojskowych). W odniesieniu do Korei Południowej zasadnicze znaczenie przypisuje się gospodarce. Drugie podejście nazywane „geograficznym” lokuje państwa średnie fizycznie lub ideologicznie między mocarstwami. W tym kontekście Korea Południowa balansuje między wielkimi mocarstwami (Chiny i USA) oraz między wielkimi i regionalnymi mocarstwami (Chiny i Japonia). Trzecie, „normatywne”, podejście uznaje państwa średniego rzędu za godne zaufania i odpowiedzialne podmioty przedkładające środki dyplomatyczne nad inne formy nacisku, dążące przy tym do utrzymania stabilnego porządku międzynarodowego. I w tym zakresie znaczną rolę odgrywa Korea Południowa wykazując się mediacyjną aktywnością w G20, angażując się we współpracę regionalną z Chinami i Japonią, odgrywając w coraz większym stopniu rolę lidera w trakcie Szczytów Azji Wschodniej. Uwidocznia się także rola Korei Południowej jako bufora oddzielającego Chiny i Japonię, państwa w wielu kwestiach skonfliktowane ze sobą i preferujące prowadzenie rozmów za pośrednictwem Seulu¹⁷. Czwarte podejście to wspomniany już *behawioralizm* gdzie kładzie się nacisk na zachowanie państw średniego rzędu znane jako *middlepowermanship*. Ze względu na zasadnicze jego znaczenie dla polityki zagranicznej Korei Południowej, zwłaszcza ról pełnionych przez to państwo w układach dwu- i wielostronnych, zostanie ono poddane pogłębionej analizie.

Zachowanie i role państw średniego rzędu

Lansowana przez liberalnych instytucjonalistów analiza państw średniego rzędu, oparta na ich zachowaniu, nastrocza pewne trudności eksplanacyjne. Nie jest bowiem oparta na „twardych” danych, z których korzystają realisci, lecz odwołuje się do multilateralizmu,

zdolności do osiągania kompromisu i efektywnego wypełniania roli lidera. Ponadto na postrzeganie przez państwa średnie „siebie i innych”, wpływają ograniczenia wynikające na przykład z ograniczonych zasobów materialnych. Na cechy determinujące zachowanie państw średniego rzędu zwrócił uwagę Eduard Jordaan, charakteryzując *middle powers* jako „państwa, które ani nie są wielkie, ani małe w kategoriach siły/potęgi międzynarodowej, zdolności i wpływu, lecz demonstrują skłonność do promowania spójności i stabilności w systemie światowym”¹⁸. Wspomniany badacz dostrzegł zjawisko „bahawioralnej dychotomii” związanej z równoległym istnieniem dwóch grup państw średniego rzędu – tradycyjnych (*traditional*) i wschodzących (*emerging*). Obie grupy, wraz z charakteryzującymi je cechami ukazano w TABELI I.

Przy użyciu tej klasyfikacji Jordaan za tradycyjne państwa średniego rzędu uznał min. Australię, Kanadę, Norwegię, i Szwecję, podczas gdy Argentynę, Brazylię, Nigerię, Malezję i Turcję zaliczył do grupy wschodzących¹⁹. Konceptcja Jordana została wykorzystana kilka lat później przez Jeffreya Robertsona do określenia zdolności, zachowania i oceny możliwości działania Korei Południowej na arenie międzynarodowej. Robertson zauważył, że o ile na początku lat 90. ubiegłego wieku Korea Południowa zachowywała się jak typowe wschodzące państwo średniego rzędu, o tyle pod koniec ostatniej dekady XX wieku jej wzorzec behawioralny uległ poważnym zmianom, przez co preferowany przez to państwo sposób prowadzenia polityki zagranicznej i dyplomacji zaczął przypominać model przyjęty przez tradycyjne państwa średniego rzędu²⁰. Przemiany te uwidoczniły się w czasie prezydentury Lee Myung-baka, kiedy Korea Południowa po raz pierwszy zgłosiła aspiracje w kierunku przewodzenia na poziomie ponadregionalnym inicjując strategię *Global Korea*.

Liberalni instytucjonaliści oparli podejście behawioralne w badaniu zachowania *middle powers* na kilku założeniach. Uznali oni że: (1) zachodzenie trzech fal wyłaniania się państw średniego rzędu; (2) pełnienie przez te państwa specyficznej roli w wybranych dziedzinach polityki międzynarodowej; (3) wykorzystywanie przez *middle powers* miękkiej i sieciowej siły, a także (4) aktywne wpływanie przez te państwa na globalne zarządzanie dzięki prowadzeniu dyplomacji niszowej. Odnośnie do pierwszego z założeń Andrew Cooper podkreślił, że pierwsza fala wyłaniania się państw średniego rzędu przypadła na okres przed 1970 rokiem i wiązała się z powołaniem do życia Ruchu Państw Niezaangażowanych, na czele z Jugosławią, Indiami i Brazylią. Druga fala nastąpiła na przełomie lat 70. i 80. ubiegłego wieku i była skorelowana ze zjawiskiem, które S. Huntington określił mianem trzeciej fali demokratyzacji. W tym okresie do grona państw

TABELA I. *Tradycyjne i wschodzące państwa średniego rzędu*

Tradycyjne państwa średniego rzędu	Wschodzące państwa średniego rzędu
Cechy konstytutywne	Cechy konstytutywne
Zamożne, stabilne, egalitarne, socjaldemokratyczne, o ograniczonym wpływie na region.	Półperyferyjne, materialnie nieegalitarne, wpływowo regionalnie.
Cechy behawioralne	Cechy behawioralne
Wykazują słabą i ambiwalentną orientację regionalną, tworzą tożsamości różniące się od właściwych tym, które są konstruowane przez najsilniejsze państwa w regionie.	Są zwolennikami ewolucyjnych zmian, wykazują silną orientację regionalną (są zwolennikami integracji regionalnej), tworzą tożsamości różniące się od właściwych tym, które są konstruowane przez najsłabsze państwa w regionie.

Źródło: E. Jordaan, *The Concept of a Middle Power in International Relations: Distinguishing Between Emerging and Traditional Middle Powers*, „Politikon”, Volume 30, Issue 2, November 2003, s. 165.

średniego rzędu dołączyły: Algieria, Nigeria i Meksyk. Trzecia fala wyłaniania się *middle powers* zdaniem Coopera przypadła na początek lat 90. i odnosiła się do takich państw jak: Malezja, Argentyna, Australia, Szwecja i Korea Południowa. Łączącą je cechą jest specyficzne zachowanie w zakresie polityki zagranicznej, które wyraża się w „kreatywności i umiejętnym wykorzystywaniu swobody działania dyplomatycznego”²¹. Według Garetha Evansa i Bruce’a Granta istotę działania państw średniego rzędu w zakresie polityki zagranicznej oddają „...tendencja do poszukiwania rozwiązań multilateralnych, tendencja do zajmowania stanowisk kompromisowych w międzynarodowych dysputach, tendencja do oparcia dyplomacji na wizerunku dobrego obywatelstwa międzynarodowego”²². Bliżej charakteryzując zachowanie państw średniego rzędu Evans i Grant sprowadzili je do pięciu własności (zdolności, współpraca, kreatywność, budowanie koalicji, wiarygodność).

W odróżnieniu od wielkich mocarstw, mających do dyspozycji znaczną ilość zasobów, państwa średniego rzędu prowadzą tzw. dyplomację niszy. A.F. Cooper, R.A. Higgot i K.R. Nossal zwrócili uwagę, że ten sposób dyplomatycznego zachowania się państw wyraża się „koncentracją zasobów raczej na specyficznych obszarach pozwalających na osiągnięcie optymalnych rezultatów, niż wykorzystywaniu ich na wszystkich polach”²³. *Middle powers* koncentrują się zwykle na obszarach ulokowanych poza sferą tradycyjnie rozumianego, „twardego” bezpieczeństwa, uznając w tym zakresie pierwszeństwo wielkich mocarstw. Przyjmując rolę „dobrych obywateli międzynarodowych” najczęściej wykazują aktywność w obszarach: pomocy rozwojowej, zmian klimatu, polityki makroekonomicznej,

TABELA 2. *Republika Korei jako katalizator współpracy regionalnej w Azji Południowo-Wschodniej*

Przejawy koncepcji liberalnej...

Inicjatywy integracyjne	Data utworzenia i budżet	Główne obszary
Fundusz Współpracy ASEAN-Republika Korei	Ustanowiony w 1990 r. Roczny budżet 5 mln USD. Finansowany ze środków rządu koreańskiego.	Rozwój współpracy, transfer technologii, rozwój kapitału ludzkiego, wymiana młodzieżowa, naukowa, wymiana doświadczeń kulturalnych
Inicjatywa na rzecz Integracji ASEAN (IAI)	Ustanowiona w 2003 roku. Finansowania ze środków rządu koreańskiego w ramach transz wynoszących 5 mln USD na każdy 5-letni cykl realizacyjny	Zmniejszanie luki rozwojowej, a także przyspieszenie integracji nowych członków ASEAN, tj. Kambodży, Laosu, Mjanmy i Wietnamu z pozostałymi sześcioma państwami organizacji: Indonezją, Tajlandią, Malezją, Filipinami, Brunei i Singapurem.
Projekt Współpracy Mekong-Republika Korei	Zainicjowany podczas 2. spotkania ministrów spraw zagranicznych państw dorzecza Makongu i Republiki Korei w 2012 r. Budżet roczny – 0,5 mln USD.	Wzmocnienie współpracy z państwami Subregionu Wielkiego Mekongu, w celu zmniejszenia luki rozwojowej między państwami członkowskimi ASEAN.
ASEAN Connectivity	Inicjatywa przywódców państw ASEAN, zawiązana na 17 szczycie ASEAN w październiku 2010 r.	Przyspieszenie ustanowienia projektów Wspólnoty Gospodarczej, Wspólnoty Politycznej i Bezpieczeństwa, a także Wspólnoty Społeczno-Kulturowej do 2015 r.
East Asia Vision Group (EAVG)	Grupa kontaktowa ustanowiona na 13 szczycie ASEAN+3, 29 listopada 2010 r, w Hanoi.	Ocena postępów poczynionych w zakresie płaszczyzny współpracy ASEAN+3 (Korea Płd., Chiny i Japonia) i przygotowanie gruntu dla Wspólnoty Gospodarczej Azji Wschodniej do 2020 roku. Główne obszary zainteresowania: jednolity rynek i rozszerzanie bazy produkcyjnej; stabilizacja finansowa, bezpieczeństwo żywnościowe i energetyczne.
	Ocena postępów poczynionych w zakresie płaszczyzny współpracy ASEAN+3 (Korea Płd., Chiny i Japonia) i przygotowanie gruntu dla Wspólnoty Gospodarczej Azji Wschodniej do 2020 roku. Główne obszary zainteresowania: jednolity rynek i rozszerzanie bazy produkcyjnej; stabilizacja finansowa, bezpieczeństwo żywnościowe i energetyczne.	

ŹRÓDŁO: *Mission of the Republic of Korea to ASEAN*,

<http://asean.mofa.go.kr/english/as/asean/policy/policy/index.jsp>, [dostęp: 21.07.2015].

współpracy kulturalnej i edukacyjnej. Koncentrując się na miękkiej (*soft*) lub sieciowej (*network*) sile opierają się na normach, wartościach i wiedzy. Odgrywają przy tym role: spustowego (katalizatora), łącznika (brokera) i gospodarza (menadżera)²⁴.

Działając jako „spustowi” państwa średniego rzędu zapewniają intelektualny oraz ideacyjny wkład w pojawianie się rozmaitych inicjatyw, zachęcając pozostałe państwa do poparcia nowych propozycji²⁵. Towarzyszy temu kreowanie odpowiedniego wizerunku przez *middle powers* jako np. „mocarstw humanitarnych”, odwołujących się do międzynarodowych norm, standardów i związanej z nimi odpowiedzialności. Działając jako „łącznicy”, państwa średniego rzędu angażują się w stowarzyszeniowe, oparte na współpracy, działania pozwalające na rozwijanie poszczególnych punktów agendy negocjacyjnej. Zapewniając wsparcie techniczne starają się przez swoją aktywność doprowadzić do zawiązania koalicji składających się z państw popierających określone inicjatywy²⁶. Oran Young wskazał, że państwa średniego rzędu dokonują „szybkich, lecz rozważnych działań dyplomatycznych”, uzewnętrzniając swą intelektualną przedsiębiorczość w formie umiejętnego pośredniczenia (*brokerage*) między nakładającymi się interesami stron zainteresowanych rozstrzygnięciem określonego problemu²⁷. Silną stroną państw średnich jest dysponowanie dużą liczbą powiązań horyzontalnych z państwami i aktorami niepaństwowymi, a zatem wykorzystywanie tzw. siły sieciowej. Państwa średniego rzędu nierzadko pełnią też rolę „gospodarzy”, zainteresowanych realizacją wynegocjowanych postanowień i rozwijaniem wspólnych inicjatyw, zarówno z punktu widzenia istniejących, jak i nowych ram instytucjonalnych. Priorytetem dla nich jest utrzymywanie i rozwijanie określonych postanowień poprzez zapewnienie przestrzegania ich przez strony oraz sprawienie, że będą one „grały zgodnie z regułami”. Działając jako gospodarze, państwa średniego rzędu skupiają się także na wprowadzaniu nowych idei podzielanych przez członków *communité internationale*. Zazwyczaj zabiegają przy tym o jak najszersze poparcie ze strony społeczności międzynarodowej²⁸.

Korea Południowa działając jako „spustowy” wypełnia niszę w zakresie polityki rozwojowej. Przesuwając się z pozycji beneficjenta pomocy do roli państwa jej udzielającego, Seul stara się zbudować pomost między państwami rozwijającymi się i rozwiniętymi. Aktywnie przy tym uczestniczy w dyskursie regionalnym i globalnym, a także podejmuje szereg działań wspomagających. Jednym ze sposobów wspierania państw rozwijających się jest oficjalna pomoc rozwojowa (ODA), którą zarządzają: (1) Koreańska Agencja Współpracy Międzynarodowej; (2) Fundusz Rozwoju Współpracy Gospodarczej oraz (3) organizacje międzynarodowe. Duża część ODA jest dystrybuowana do państw Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (*Association of South-East Asian Nations*, ASEAN) – organizacji międzynarodowej, która zainicjowała dialog sektorowy z Republiką Korei w listopadzie 1989r. W celu zmniejszenia luki

rozwojowej w państwach Azji Południowo-Wschodniej Seul w latach 1987–96 wyasygnował w ramach ODA 1,13 mld USD²⁹. Ponadto, Korea Południowa w ramach dialogu dwustronnego zobowiązała się do podwojenia oficjalnej pomocy rozwojowej dla ASEAN³⁰, oraz podzielenia się doświadczeniami w zakresie rozwoju gospodarczego i społecznego dzięki wykorzystaniu zasobów programu *World Friends Korea Initiative*. Południowokoreańską pomoc rozwojową bezpośrednio powiązano ze wsparciem finansowym dla projektów integracji ASEAN oraz dla poszczególnych państw członkowskich organizacji. W pierwszym przypadku Seul wspiera realizację projektów finansowanych w ramach programu *Inicjatywy na rzecz Integracji ASEAN* (IAI). W latach 2003–7 przeznaczono na ten cel 5 mln USD. Na 12. szczycie ASEAN-Korea, który odbył się w 2009 roku, Korea Południowa zobowiązała się ponadto do wspierania IAI w 5-letnich cyklach (2008–12 i 2013–17) gwarantując obu przypadkach transzę w wysokości 5 mln USD³¹.

Korea Południowa działa także jako inicjator pomocy rozwojowej dla poszczególnych państw ASEAN. Szczególne miejsce na mapie współpracy ASEAN-Korea Południowa uzyskały przełomowe, z dzisiejszej perspektywy, inicjatywy, do których należy zaliczyć Fundusz Współpracy ASEAN-Republika Korei (1990) oraz tzw. *East Asia Vision Group* (EAVG), którą utworzono w 1997 r. z inicjatywy byłego prezydenta Korei Południowej i laureata pokojowej Nagrody Nobla z 2000 r., Kim Dae-Junga. Drugą z inicjatyw postrzegano jako pionierską, regionalną próbę odpowiedzi na kryzys regionalny 1997, w czasie: „gdy Azja Wschodnia nie była w stanie wypracować skutecznej kolektywnej odpowiedzi [...], ponieważ nie istniała wtedy organizacja regionalnej współpracy gospodarczej”³². Ponadto w ramach Specjalnego Funduszu Współpracy Korea-ASEAN oraz Funduszu Przyszłych Projektów Współpracy, Seul finansuje programy pomocy technicznej i rozwoju w takich państwach jak: Wietnam, Filipiny, Indonezja i Kambodża (na przykład w takich obszarach jak: *e-governance*, gospodarowanie wodą deszczową, uniwersytety cyfrowe, zob. TABELA 2). Wszystkie wymienione programy zostały zainicjowane w latach 1990–2010. Wskazane lata nie są przypadkowe, znajdują się w koincydencji z nabyciem i umocnieniem przez Republikę Korei statusu państwa średniego rzędu.

Innym przykładem realizowania przez Koreę Południową roli „spustowego” jest strategia znana pod nazwą *New Asia Initiative*. Ogłoszono ją w marcu 2009 roku. Przyjęcie tej inicjatywy oznaczało zmianę w koreańskiej polityce zagranicznej z koncentrowania się na relacjach z wielką czwórką (Stany Zjednoczone, Chiny, Japonia i Rosja) i podejmowania prób ugruntowania swojej pozycji w Azji

Rewizorski Wschodniej, na rzecz prowadzenia aktywnej polityki w Azji (także bogatych, obfitujących w surowce energetyczne państwach Azji Środkowej, takich jak Uzbekistan i Kazachstan), używania „miękkiej siły” w relacjach z partnerami, zwiększenia zakresu współpracy ze szczególnym nastawieniem na sprawy gospodarcze, bezpieczeństwo, energetykę, promocję kultury³³. Nowa polityka została oparta na kilku filarach, tj.: (1) wzmocnieniu politycznego i gospodarczego wsparcia dla państw ASEAN; (2) rozwoju bliskich stosunków z państwami Azji Środkowej, takich jak Kazachstan i Uzbekistan; (3) rozszerzaniu skali programów pomocy regionalnej, takich jak Fundusz Współpracy Rozwoju Gospodarczego; (4) rozwoju programów poświęconych walce ze zmianami klimatu, wymiany młodzieży z państwami ASEAN, wsparciu dla migrantów zarobkowych pracujących w koreańskim przemyśle (w tym program łączenia rodzin); (5) uznaniu Forum Regionalnego ASEAN za główną platformę dialogu na temat bezpieczeństwa na Półwyspie Koreańskim³⁴. Warto zauważyć, że Korea Południowa, decydując się na wdrożenie tej strategii, wyraziła zamiar prowadzenia bardziej aktywnej, wielowektorowej polityki wykraczającej poza bliskie sąsiedztwo a przy tym ujawniła rosnące ambicje i cele polityczne, uwzględniające wzrost znaczenia Chin i Indii, a także korzyści wynikające z umiejętnego wykorzystywania sieci politycznych i gospodarczych.

Middle powermanship Seulu w 2009 roku zaczęła odzwierciedlać model dyplomacji sieciowej, oparty się kombinacji efektywności negocjacyjnej i oddziaływania społecznego³⁵. W pierwszym przypadku określoną siłą negocjacyjną dysponuje państwo rozumiane jako węzeł (*node*), któremu przypisane jest określone miejsce w sieci. W szczególności państwa średniego rzędu takie jak Korea Południowa zwiększają swoją efektywność negocjacyjną poprzez nawiązywanie i uruchamianie powiązań z partnerami sieciowymi (innymi węzłami), zwłaszcza tymi, które mają mniejszą liczbę kontaktów lub opcji ich nawiązania. Tylko państwa dysponujące najbardziej rozbudowanymi połączeniami z innymi „nodami” mogą odgrywać rolę łącznika. Z usieciowieniem związane jest oddziaływanie społeczne, tzw. siła społeczna. Państwa, oddziałując na partnerów działających w sieci za pomocą instrumentów gospodarczych, kulturowych i politycznych, wpływają na preferencje tych ostatnich odnośnie do podejmowania określonych działań.

Wspomniana kombinacja siły miękkiej i sieciowej pozwoliła Republice Korei przełamać syndrom „mentalności słabeusza” (ang. *weak power mentality*), zgodnie z którym koreańska polityka zagraniczna charakteryzowała się koncentracją zdecydowanej większości zasobów na zapewnieniu bezpieczeństwa, gwarantowanego przez ścisły sojusz

wojskowy z USA. Dysponując ograniczonymi zasobami i kapitałem społecznym Seul zdołał wyspecjalizować się w rozwijaniu sieci gospodarczych. Ich symbolami stały się umowy o ustanowieniu stref wolnego handlu z UE i USA, które weszły w życie w 2011 i 2012, porozumienia handlowe z ASEAN, i państwami Ameryki Łacińskiej (np. Chile i Peru), w wyniku których Korea Południowa włączyła się w globalną sieć wolnego handlu obejmującą 61 proc. światowego PKB. Stała się tym samym jednym z liderów liberalizacji handlu³⁶. Jednym z najciekawszych przykładów wykorzystywania przez Koreę Południową siły sieciowej w celu artykulacji swojego stanowiska na arenie globalnej jest aktywność tego państwa w G20, klubie współpracy międzynarodowej, który na szczęblu przywódców państw zbiera się od 2008 roku. Korea Południowa zajmuje tam, obok Kanady i Australii, pozycję państwa średniego rzędu, działając stosownie do okoliczności jako spustowy, łącznik i gospodarz. Towarzyszy temu postrzeganie przez Koreańczyków G20 jako struktury zwiększającej pozycję międzynarodową tego państwa i nadającego jego *middle powermanship* dyplomatycznego impetu, czego symbolem jest wyprzedzenie takich potęg jak Chiny, Indie i Japonia w organizacji pierwszego szczytu przywódców państw G20 (Seul, 11–12 listopada 2010 r.), które odbyło na zewnątrz „anglosaskiego świata” (wcześniejsze szczyty przywódców G20 odbywały się kolejno w Waszyngtonie, Londynie, Pittsburgu i Toronto). Warto zauważyć, że jednym z głównych punktów porządku obrad na szczycie w Seulu i „znakiem firmowym” gospodarza promującego przygotowany przez siebie pakiet *Korea Initiative*, stał się program rozwojowy (*Seoul Development Consensus for Shared Growth*) i jego plan realizacji (*Multi-Year Action Plan*). Wieloletni plan działania został opracowany w celu zmniejszenia różnic w rozwoju pomiędzy państwami rozwiniętymi i rozwijającymi się, a także w celu ograniczenia poziomu ubóstwa w państwach rozwijających się³⁷. Sukcesem Korei Południowej, jako gospodarza spotkania i łącznika, było doprowadzenie do postępu w wielu kwestiach dzielących największe mocarstwa. Odnośnie do reformy międzynarodowych instytucji finansowych przywódcy postanowili wesprzeć Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW) kwotą 750 mld. USD, a także przeznaczyć 235 mld. USD na rzecz multilateralnych banków rozwoju. Na szczycie w Seulu podjęto decyzje dotyczące reformy *voice and vote* – zagadnienia żywo dyskutowanego od czasów szczytu w Waszyngtonie. Dotyczyło ono zwiększenia o 6 proc. kwoty udziałowej gospodarek wschodzących i państw rozwijających się w MFW, kosztem nadreprezentowanych państw OECD, zrzeczenia się przez Europę dwóch miejsc w Radzie Wykonawczej Funduszu na rzecz państw wschodzących i rozwijających się oraz przeprowadzenia

*Przejawy
konceptji
liberalnej...*

Rewizorski do stycznia 2013 roku przeglądu formuły kwotowej. W zakresie światowych sieci bezpieczeństwa finansowego przywódcy postanowili przeciwdziałać zwiększonej fluktuacji przepływów kapitałowych, uznawanej za źródło niestabilności podczas kryzysu finansowego. W deklaracji ze szczytu w Seulu zawarto ponadto szereg odniesień do kilku nowych linii kredytowych, lepszej koordynacji współpracy między państwami grupy a MFW i wspierania regionalnych porozumień finansowych. Szczególnie dużo uwagi poświęcono modyfikacji elastycznej linii kredytowej (the *Flexible Credit Line* – FCL) i utworzeniu ostrożnościowej linii płynnościowej. Dzięki osiągnięciu postępu negocjacyjnego w wyżej wspomnianych obszarach, wypełnieniu niszy w zakresie wspierania inkluzywnego rozwoju (*Seoul Development Consensus*), a także umiejętnemu zbliżaniu stanowisk mocarstw, Korea utwierdziła swoją rolę jako jednego z najistotniejszych *middle powers* na świecie i *dobrego obywatela międzynarodowego*, intensywnie wspierającego rozwój agendy G20.

Podsumowanie

Korea Południowa w relacjach z partnerami zewnętrznymi wykorzystuje model dyplomacji sieciowej, oparty się kombinacji efektywności negocjacyjnej i oddziaływania społecznego. Polityka zagraniczna tego państwa koncentruje się na wyszukiwaniu i wykorzystaniu nisz, efektywnym pełnieniu ról: spustowego (katalizatora), łącznika (brokera) i gospodarza (menadżera). Seul dąży do utrwalania wizerunku *dobrego obywatela międzynarodowego*, sumiennie wypełniającego rolę stabilizatora w regionie Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Istotnie, spoglądając na aktywizm dyplomacji południowokoreańskiej na poziomie regionalnym, nie sposób pominąć zaangażowania tego państwa w ramach układów trójstronnych (USA-Korea Południowa-Japonia oraz USA-Korea Południowa-Chiny), a także rozmaitych form współpracy z państwami ASEAN (ASEAN+3, Forum Regionalne ASEAN, Spotkania Ministrów Obrony ASEAN, Inicjatywa na rzecz Integracji ASEAN (IAI), Fundusz Współpracy ASEAN-Republika Korei, Projekt Współpracy Mekong-Republika Korei &c.). Seul nie tylko dąży do złagodzenia rywalizacji między Japonią a Chinami, ale pełniąc wyżej wskazane role, angażuje się w budowę azjatyckiej architektury finansowej. Co istotne, państwo to rozwijając w ubiegłej dekadzie strategię *Global Korea* coraz odważniej akcentuje swoje interesy na poziomie globalnym. Służy temu zwiększanie pomocy rozwojowej dla państw biedniejszych, dialog z organizacjami międzynarodowymi, organizacja spotkań przywódców państw G20 i innych wydarzeń o światowym zasięgu.

Jednakże pomimo zauważalnego wzrostu znaczenia „usieciowienia” i związanych z tym możliwości działania dla państw średniego rządu, Korea Południowa staje przed dylematem odpowiedniego akcentowania polityki zagranicznej w obliczu rywalizacji Chin i USA o supremację w obszarze Azji i Pacyfiku³⁸. Seul wciąż opiera się na sojuszu militarnym z relatywnie słabnącymi Stanami Zjednoczonymi, zwracając jednocześnie uwagę na zwiększanie się wpływów chińskich. Narastająca rywalizacja między Waszyngtonem a Pekinem może stanowić poważne wyzwanie dla Seulu optującego, jak już wspomniano, za rozwijaniem modelu dyplomacji opartego na kombinacji siły miękkiej i sieciowej. W szczególności powrót Chin na scenę polityczną i gospodarczą w charakterze najważniejszego aktora państwowego w Azji Wschodniej, a także rozwijanie przez to państwo wobec partnerów azjatyckich modelu polityki zagranicznej określanego mianem „dyplomacji uśmiechu” (*smile diplomacy*) wywołało w Korei Południowej pytania o to, jak skutecznie balansować między interesami wielkich mocarstw. Podstawowa trudność wynika stąd, że mimo dążenia przez Seul do pełnienia roli mediatora między USA i Japonią, a także USA i Chinami, *middle powermanship* Korei Południowej jest poważnie ograniczone przez zależność wojskową od swojego patrona (USA), a także dynamiczne rozwijanie powiązań handlowych z Chinami. Na ten dylemat wskazuje koreański uczonec Lee Sook-Jong, stwierdzając: „każda przedwczesna próba mediacji między mogłaby być postrzegana przez Waszyngton jako osłabienie relacji sojuszniczych”, a jednocześnie ze strony Pekinu sondującego politykę południowokoreańską „każda taka [przedwczesna – M.R.] próba mogłaby być odrzucona przez Chiny jako zbyt ambitna”³⁹. Z powyższych względów wspomniany badacz zauważa, że bardziej racjonalne dla Korei Południowej jest prowadzenie dyplomacji w ramach określonej niszy wytyczonej przez amerykańskiego sojusznika, przy jednoczesnym wycofaniu się z podejmowania wrażliwej tematyki (kwestia Tajwanu, incydentów na Morzu Południowochińskim)⁴⁰. Przyciąga ona uwagę Waszyngtonu i Pekinu, arcyrywali, którzy są zdeterminowani, aby kluczowe kwestie dla siebie rozstrzygać bez pośredników. Wypracowanie równowagi między strategią sojuszu wojskowego ze Stanami Zjednoczonymi (w celu zrównoważenia zagrożenia militarnego Chin) i strategii pogłębienia stosunków gospodarczych z Chinami, jest zatem kluczowe dla dalszego rozwijania zagranicznej Republiki Korei zarówno na poziomie regionalnym, jak i globalnym. Tylko bowiem umiejętne balansowanie pozwoli Seulowi w pełni realizować funkcje i odgrywać rolę *jung-gyun-guk*.

1. Young-Iob Chung, *South Korea in the Fast Lane. Economic Development and Capital Formation*, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 13.
2. R. Samuels, *Rich Nation, Strong Army: National Security and Technological Transformation of Japan*, Cornell University Press, Ithaca 1994, ss. 35–8.
3. W piśmiennictwie anglosaskim używa się pojęcia *middle power*, które można tłumaczyć jako „mocarstwo średniego rzędu”. W piśmiennictwie polskim upowszechnił się termin *państwo średniego rzędu*, rzadziej „państwo średnie”. W niniejszym tekście wszystkie te wyrażenia będą używane zamiennie.
4. J. S. Nye Jr., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York 2004.
5. M. Beeson, *Can Australia Save the World? The Limits and Possibilities of Middle Power Diplomacy*, „Australian Journal of International Affairs”, Vol. 65, No. 5, 2011, ss. 563–577; Seung Hyok Lee, *Canada-Korea Middle Power Strategies: Historical Examples as Clues to Future Success*, Asia Pacific Foundation of Canada, 2014, http://www.asiapacific.ca/sites/default/files/filefield/koreacanada_middle_power_strategies_-_lee_paper_o.pdf, [dostęp: 4.06.2015 r.].
6. M. Wight, *Power Politics*. Hedley Bull, Carsten Holbraad [red.], Penguin and Leicester University Press, 1978, ss. 295–301.
7. C. Holbraad, *Middle Powers in International Politics*, Macmillan Press, London 1984, s. 11.
8. Ibidem, s. 12.
9. J. Stefanowicz, *Anatomia polityki międzynarodowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 116.
10. H. Basri Yalçın, „The Concept of «Middle Power» and the Recent Turkish Foreign Policy Activism”, *Afro Eurasian Studies*, Vol. 1, Issue 1, 2012, s. 199.
11. S. Lukes, *Power: A Radical View*, Macmillan, New York 2005.
12. C. Holbraad, „The Role of Middle Powers”, *Cooperation and Conflict*, Volume 6, No. 1, 1971, s. 78.
13. J. Ping, *Middle Power Statecraft: Indonesia, Malaysia and the Asia-Pacific*, Ashgate, Aldershot 2005, s. 215.
14. A. Cooper, R. Higgott, K. Nossal [red.], *Relocating Middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order*, UBC Press, Vancouver 1993, s. 17.
15. Ibidem, ss. 17–9.
16. A. Cooper, „Leadership, Followership, and Middle Powers in International Politics: A Reappraisal”, [w:] A. F. Cooper, R. A. Higgott, K.R. Nossal [red.], *Relocating Middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order*, UBC Press, Vancouver 1993, s. 17.
17. J. Guerra Vio, „Institutionalizing East Asia: South Korea’s Regional Leadership as a Middle Power”, *Papers, Essays and Reviews: Yonsei GSIS Journal of International Studies*, Volume 4, Issue 1, 2012, s. 44.
18. E. Jordaan, „The Concept of a Middle Power in International Relations: Distinguishing Between Emerging and Traditional Middle Powers”, *Politikon*, Volume 30, Issue 2, 2003, s. 165.
19. Ibidem, s. 165.
20. J. Robertson, „South Korea as a Middle Power: Capacity, Behavior, and Now Opportunity”, *International Journal of Korean Unification Studies*, Volume 16, No. 1, 2007, s. 153.

21. A. Cooper, „Niche Diplomacy: A Conceptual Overview”, [w:] A.F. Cooper [red.], *Niche Diplomacy: Middle Powers after the Cold War*, MacMillan Press, London 1997, ss. 14–6.
22. G. Evans, B. Grant, *Australia's Foreign Relations*, Melbourne University Press, Melbourne 1991, s. 19.
23. A. Cooper, R. Higgott, K. Nossal [red.], *Relocating...*, op. cit., s. 25.
24. Ibidem, ss. 25–6.
25. Ibidem.
26. A. Cooper, *Niche Diplomacy...*, op. cit. s. 9.
27. O. Young, „The Politics of International Regime Formation: Managing Natural Resources and the Environment”, *International Organization*, Volume 43, No. 3, 1989, s. 373.
28. A. Henrikson, „Middle Powers as Managers: International Mediation Within, Across, and Outside Institutions”, [w:] A.F. Cooper [red.], *Niche Diplomacy: Middle Powers After the Cold War*, MacMillan Press, London 1997, s. 43, 55–6.
29. Y. Kwon, „Korean Assistance to Southeast Asia”, [w:] D.I. Steinberg [red.], *Korea's Changing Roles in Southeast Asia: Expanding Influence and Relations*, Singapore: ISEAS, 2010, s. 163.
30. ASEAN-Republic of Korea Dialogue Relations, <http://www.asean.org/asean/external-relations/rok/item/asean-republic-of-korea-dialogue-relations>, [dostęp: 17.07.2015].
31. *Chairman's Statement of the 12th ASEAN-ROK Summit. Cha-am Hua Hin*, Thailand, 24 October 2009, par. 14. <http://www.asean.org/news/item/chairman-s-statement-of-the-12th-asean-rok-summit>, [dostęp: 17.07.2015].
32. Dae-jung Kim, „Regionalism in the Age of Asia”, *Global Asia*, Vol. 1, No. 1, 2006, s. 11, http://globalasia.org/pdf/issue1/10Kim_GA11.pdf, [dostęp: 20.07.2015].
33. Zhu Zhiqun, „South Korea in a New Asia Initiative”, *Asia Times Online*, 30.06.2009, <http://www.atimes.com/atimes/Korea/KF30Dg01.html>, [dostęp: 20.07.2015].
34. Ibidem.
35. M. Kahler, *Networked Politics: Agency, Power, and Governance*, Cornell University Press, Ithaca and London 2009, ss. 12-14.; Zhu Zhiqun, op. cit.
36. Sook-Jong Lee, *South Korea as New Middle Power Seeking Complex Diplomacy*, EAI Asia Security Initiative Working Paper No. 25, 2012, s. 17.
37. Dong-hwi Lee, „G20 Seoul Summit: Assessment and Future Prospects”, *IFANS Brief*, 13.12.2010.
38. Ibidem, s. 10.
39. Ibidem, s. 16.
40. Ibidem.

Przejawy
konceptji
liberalnej...